

Dünyadaki Üniversiteler Rektörü Nasıl Belirliyor

Avrupa ile Amerikan modelleri arasında farklılıklar olmasına karşın yine de seçilme esasları “BİLİMSEL VE YÖNETSEL ÖLÇÜTLER”dir. Üniversite tarihlerine bakıldığında, batıda yönetici seçiminde hep öğrencilerin etkin rol aldığına tanık olunacaktır.

Üniversite yasasında kritik noktayı genelde Rektörlük seçimleri oluşturur. Genelde de adayın kaç kez peş peşe seçileceği ve disiplinler arasında dönüşüm sağlanacak mı gibisinden konular gündeme gelmektedir. Ancak adayın bilimsel nitelikleri neredeyse hiç söz konusu edilmemektedir. Bu anlamda üniversitelerde seçim, mahalli seçimlere benzemektedir.

Amerikan sisteminde, bölüm başkanları, dekanlar, rektör yardımcıları gibi üst ve orta düzey yöneticiler göreve seçimle gelmezler. Ancak atamayla göreve başlarken yüksek kriterler ile belirlenir, ancak gerektiğinde de işlerine son verilebilir. Henry Rosovsky işin püf noktasını ise şöyle açıklıyor “Çünkü öğretim üyelerince yapılan seçimler genellikle zayıf liderlerin iş başına gelmesine yol açar” diyor. Örnek olarak da “Akıllı başındaki hangi profesör kendi dalında bütçe kesintileri yapılmasını öneren bir dekan adayına oy verir?” diye de soruyorlar.

Rosovsky, kitabında “ellerim titreyerek yazıyorum”, ileride gerici olarak eleştirileceğimi biliyorum diyor ve ekliyor, “her şey daha demokratik davranarak düzelmez”. Ayrıca demokratik uygulamalar ile her şeyin daha iyi gitmeyeceğini de biliyoruz diyor. Bu nitelikteki kişilerin veya üniversite yönetiminin en iyi şekilde işlemesi için çıkar çatışmalarının en alt düzeyde kalması gerektiğini de öğrenmiş bulunuyoruz diyor. Açıkçası ülkemizde yönetim için verilen tavizlerin çok önceden ABD’de yaşandığını belirtiyor. Bu bağlamda üniversitelerimizde bugün yaşanan seçimler demokrasinin bir göstergesi olmadığı gibi yansıması da değildir. Asıl olan akademik özgürlük ve özerk değerlerdir.

Gelişmiş üniversitelerinin bir çoğunda rektörün belirlenmesi süreci siyasi otorite dışında ve üniversitelerin kendi iç dinamikleri ile belirlenmektedir. Üniversite geleneklerinin yerleştiği ülkelerde üst yönetici atama kararı sembolik olarak Milli Eğitim bakanlığı veya hükümet veya Devlet başkanının onayına tabi olmaktadır. Esas olan üniversitenin kendi kararıdır.

Rektör Belirleme Sürecine Öğretim Görevlisi, Öğrenci ve Çalışanlarında Katkısının Alınması Gerekir

Eski YÖK başkanı Prof. Dr. Kemal Gürüz’ün yönetim anlayışının aksine, hazırladığı “Dünyada ve Türkiye’de Yükseköğretim” adlı kitapta bütün batı ülkelerinde Almanya, Fransa, İspanya, Yunanistan, Norveç, İsveç ve diğer batı ülkelerinde seçici kurullar (öğretim üyesi, çalışanlar, asistanlar ve öğrencilerden) akademik ölçütler doğrultusunda atandığı görülmektedir. Örneğin Almanya’da Baden Württemberg eyaletinde üniversitelerin bir büyük bir de küçük senatosu bulunmaktadır. Küçük senatoda dekanlar, profesör temsilcileri, asistanların temsilcisi ve öğrenci temsilcisi bulunmaktadır. Büyük senatoda ise bütün profesörlerin yanında öğrencileri, asistanları ve diğer çalışanları temsilen 5’er üye bulunmaktadır. Rektör seçimi için küçük senato bir komite kurar ve bu komite rektörlük için gerekli işlemleri başlatır; her tarafa ilan verir. Başvuru dosyaları inceden inceye araştırılır ve ilk üçe giren adaylar büyük senatoya brifing verir ve vizyonları ile birlikte projelerini anlatırlar. Büyük senato adaylardan birisini seçer ve Eğitim Bakanlığına atama için önerir. Eğitim Bakanı da yüksek onur ve şeref unvanı ile ve tam yetkili olarak seçilen adayı rektörlüğe atar.

Dünyadaki Örnekler Nelerdir?

Dünyanın en eski üniversite geleneğine sahip İngiltere'deki Cambridge Üniversitesinde yönetimin belirlenmesi "üniversite parlamentosu" adı verilen The Regent House tarafından yönetilir. Regent House, idari ve akademik personelinin oluşan geniş bir yapıya sahiptir. Bazı üniversitelerde öğrencilerde bu sürece girmektedir. Üniversitenin akademik ve idari yönetim görevini üstlenen başkan yardımcısını ve 21 üyeli senatonun 19'unu doğrudan üniversite parlamentosu belirlemektedir. Rektör veya temsili statüdeki başkan ise senato tarafından seçilmektedir. 21 üyeli Senato, başkan ve başkan yardımcısının yanı sıra 16'sı Regent House ve üçü de öğrenci konseyi tarafından seçilmektedir. İskoçya'daki Glasgow Üniversitesinde ise rektör, öğrenciler tarafından seçilmektedir. İngiltere'de bazı üniversitelerde Rektörü belirlemek için her birim kendi içinde seçiciler kurulu adayını belirtmektedir. Adaylar fakültelerde seçimle belirlenmektedir. Seçiciler kuruluda seçimin şeklini ve niteliklerini belirleyerek üniversiteyi seçime hazırlamaktadır.

Fransa'da rektör, öğretim üyeleri, öğrenci ve idari personel temsilcilerinin oluşturduğu konseyde seçilir ve Milli Eğitim Bakanınca atanır. Kısacası, belli bir saygınlığı olan üniversitelerin yönetiminde şu veya bu yolla bir seçim mekanizması belirleyici olmaktadır.

Almanya üniversiteleri ise tümüyle kurum içi karar alma sürecinin işlediği bir yapı arz eder. Almanya'da rektörler fakültelerdeki akademisyenler tarafından (bazılarında akademik olmayan personel ve öğrenciler de yer almaktadır) seçilirler. Bu işleyiş "akademik öz yönetimin" bir ifadesi olarak görülür.

Avusturya'da üniversite yöneticisini belirlemek için bir seçiciler konseyi oluşturmaktadır. Senato 3 kişi, Federal hükümet 3 kişi ve diğer paydaşlar ile birlikte üst yöneticiyi belirlemektedir.

İsviçre üniversitesinde rektör seçimi uzun bir eleme sonucu öğrenci, asistanlar, çalışanlar ve öğretim üyeleri temsilcilerinden oluşan üçer kişilik bir konsey tarafından yapılmaktadır. Üniversite yönetimi üzerinde öğrenci ve asistanların büyük etkisi bulunmaktadır. İlan ile aranan rektörün nitelikleri belirlenir, başvurular alınır, adaylar değişik kurullardan 3'e kadar indirilir ve bunlar arasında konsey oy kullanarak seçim yapar. Rektörün illa da aynı üniversiteden olması gerekmez. Benzer durum Avrupa ve Amerikan Üniversitelerinde de görülmektedir.

Kanada da Üniversite Mütevelli heyeti Üniversite Başkanı (rektörünü) seçiminde görev almak için değişik kesimlerden oluşan seçici bir jüri belirleyerek seçim yapmaktadır. Seçim kurulu adayları ön elemelerden sonra üçe indiriyor. Üniversite başkanlığı için müracaat edenler arasından şartları uygun olan 3 kişiyi başkan seçilebilmesi için belirli bir süre içinde yapacağı konuşma ve tanıtma sonunda jüri üyelerine başkan olabilecek liderlikteki kişiyi, 1-Eğitim,2-Bilgi, 3-Yetenek, 4-Şahsi uyumluluk gibi 4 ana konuda değerlendirmeye tabi tutmaktadır. Jüri üyeleri daha önce kendilerine dağıtılan forma uygun gördükleri adaylarını belirlenen ilkeler üzerinde oylayarak seçiyorlar. Kanada'nın Saskatchewan üniversitesinde mütevelli heyet adaylarını anket şirketleri aracılığı ile değişik kurumlara sorarak adayların niteliklerini ve tercih edilme süreçlerini belirleyip seçiciler kuruluna bilgi sunmaktadır. Seçiciler kurulu, niteliği belirlenen adaylar hakkındaki bilgiyi üniversiteye sunarak seçime üniversiteyi hazırlamaktadırlar.

Amerikan üniversitelerinin kıta Avrupa'sından farkı yönetim anlayışı ve yönetici belirleme şekilleridir.

Amerikan sistemi üniversite biraz bizdekine benzer tek kişi rektör ağırlıklıdır. Sistem içinde çok iyi devlet üniversiteleri olduğu gibi çok iyi özel yüksek öğrenim kurumlarının olmasının rolü önemli bir faktördür. Ancak, özel üniversiteler ile kamu üniversitelerinin yönetimi birbirine çok benzer ve "Avrupa modellerinden" önemli ölçüde farklıdır. Henry Rosovsky, Rektörün yetki alanını şöyle tanımlıyor "Normal olarak, eğitim politikasında, yani ders programları verilen diplomaların niteliği, öğretim üyelerinin seçimi, kabul şartları vs. gibi konularda karar öğretim üyelerine bırakılır. Ancak bütçe, bağışlara dayalı programların yönetimi, yeni programlar hakkında karar verme, uzun vadeli planlar ve benzeri konularda yetki, bir mütevelli heyetine karşı sorumlu, bir rektörün başkanlığını yaptığı, bir hiyerarşinin elindedir".

Amerikan kamu üniversitelerinde de seçim esastır. ABD'deki seçimde bir yıl önceden bir arama süreci yaşanmaktadır. Öğrenci, çalışan ve kentin önde gelen kişileri de sürece katılabilmektedir. Amerikan kamu üniversitelerinin mütevelli heyetleri, bir çok durumda seçimle oluşur ve bu heyet fakülte ve öğrencileri ile kamu üniversitelerinin kurumsal özerkliklerinin istihkâm mevzii olarak görülür.

Amerikan modelinde atamada rektör sözleşmeli olmak koşulu ile bütün dünyaya ilan verilir ve başvuran yüzlerce aday arasından öğretim üyeleri, öğrenci birlikleri, üniversite mezunlar dernekleri, diğer üniversite çalışanları ve bölgenin ilgili diğer sivil ve resmi örgütlerinin bilgisine başvurulur. Adaylar arasında yapılan ilk elemelerden sonra kalan birkaç kişi kendi projelerini ve yapabileceklerini ve vizyonlarını anlatırlar ve seçiciler kurulu seçimini yine bilimden ve verimlilikten yana yaparlar. Süresi dolmadan bir yıl önce mevcut rektörün performansı masaya yatırılır; eğer Rektörün icraatından memnunsalra mevcut rektörle yeniden yeni dönem için pazarlığa oturulur, değilse yeni rektör arayışı başlar.

Çoğu Asya ve Afrika ülkelerindeki üniversitelerde sistem İngiliz ve Amerikan üniversitelerine benzer şekilde seçim ve atama yapılmaktadır.

Tabii bütün süreç verimlilik, bilimsel işlev ve özdenetim üzerine işlediği için kişinin atanması veya seçilmesi pek sorun yaratmamaktadır. Bizim ile batı üniversiteleri arasındaki temel fark, demokrasinin tam anlaşılması ile buna bağlı olarak bilimsel ölçütlerin olmamasının yanında denetim mekanizmasının da işletilmemesinden kaynaklanmaktadır.

Gelişmiş Batı Ülkeleri Kendi Sistemlerini Tecrübe İle Kazandılar, Türkiye'de Yaşananlardan Ders Almasını Bilmelidir

Batıdaki üniversiteler bugün yaşadığımızı benzer sorunları yaşamışlar ve yaşananlardan ders çıkarak üniversiteye uygun bilim adamı belirleme yöntemi belirlemişlerdir. Üniversitelerde eğilim belirleme ile dekan ve rektör belirleme sürecinde yaşanan sorunların giderilebilmesi için seçme, seçilme ve atama kriterlerinin yeniden gözden geçirilmesi ve dünyadaki tecrübelerden da faydalanılarak ülkemiz koşullarına uygun bir modelin oluşturulması zorunluluk arz etmektedir.

Ancak daha önce de belirtildiği gibi sorun bir bütün ve çözümü de temel bir bilim politikası ekseninde yeni bir Yüksek Öğretim yasası ile çözülecektir. Yoksa parça parça çözüm sağlanamamaktadır.

Gönül ister ki üniversitelerimiz özerk olsun, kendi yönetimlerini üniversite bileşenlerinin ağırlığı ile kendi ortamında liyakate dayalı olarak rektörü seçsinler. Toplumun üniversite gibi ulvi ağırlığı yüksek olan kurumlardan beklentisi kurumun başına liyakat adaylı yöneticilerin üniversite paydaşlarının istemi ile gelmesi yönündedir. Mevcut hali ile Kamu üniversitelerinin böyle bir şansı olmadığı gibi yasal olarak da mümkün değildir. Ancak Türkiye'nin geleceği olan nitelikli insan toplumu yaratması ve çağını yakalaması için yeni bir yasal düzenlemeye gitmesi kaçınılmaz olduğunu gösteriyor.

Prof. Dr. İbrahim ORTAŞ